

CZU 343.12

DOI 10.5281/zenodo.7885646

Valeriu CUȘNIR,
dr. hab., prof. univ.
PhD,
University Professor

Natalia SECRIERU,
drd.
PhD student

PORNIREA ȘI ÎNCETAREA URMĂRIRII PENALE: EVOLUȚIA REGLEMENTĂRIILOR ÎN DREPTUL ROMÂNESC

Ideea dreptului străbate de la un capăt la altul istoria, iar viața lăuntrică a popoarelor nu poate fi bine înțeleasă fără cercetarea așezămintelor lor, care toate se întemeiază pe reglementări și rapoarturi juridice, relevarea lor având importanță pentru cunoașterea științifică.

Examinarea împrejurărilor și a condițiilor de timp, a contextului social-istoric în care a fost elaborată o normă de drept apare ca necesară nu numai pentru a dezvălui cât mai deplin intenția legiuitorului în momentul elaborării normei, dar și pentru că, prin trecerea timpului, apar uneori și notabile modificări ale sensului unor noțiuni sau concepte utilizate, la un moment dat.

Cuvinte-cheie: stat, drept, lege, infracțiune, procedură penală, proces penal, acțiune penală, urmărire penală, începerea urmăririi penale, încetarea urmăririi, Cod de procedură penală.

STARTING AND ENDING THE CRIMINAL PROSECUTION: THE EVOLUTION OF THE REGULATIONS IN ROMANIAN LAW

The idea of law crosses history from one end to the other, the inner life of peoples cannot be well understood without researching their settlements, all of which are based on legal regulations and relationships, their revelation having importance for scientific knowledge.

Examining the circumstances and conditions of time, the social-historical context in which a legal norm was developed appears to be necessary not only to reveal as fully as possible the intention of the legislator at the time of the development of the norm, but also because, through the passage of time, sometimes appear and notable changes in the meaning of some notions or concepts used, at a given time.

Keywords: state, right, law, crime, criminal procedure, criminal process, criminal action, criminal prosecution, initiation of criminal prosecution, termination of prosecution, Code of Criminal Procedure.

Introducere. Din perspectivă istorică se poate spune că suveranitatea puterii de stat ca fenomen social-politic a apărut cu mult înainte

de cristalizarea sa ca noțiune teoretică, în urma unei profunde necesități istorice, reflectând caracteristicile fundamentale ale statului: autori-

tate supremă exercitată pe un anumit teritoriu, dreptul exclusiv de a se organiza de sine stătător, de a elabora și impune la nevoie, prin forța sa de constrângere, norme juridice obligatorii pentru întreaga societate.

Fără putere nu poate exista nici organizare socială și nici ordine, puterea sprijinind ordinea fundamentală a societății și organizarea socială în cadrul ei, în toate epocile istorice.

Sub aspect istoric, puterea politică și relațiile de putere politică nu au existat dintotdeauna. Ele au apărut pe o anumită treaptă de evoluție a omenirii, odată cu procesul trecerii de la faza comunităților naturale, instinctiv constituite, la faza de societate [1, p.38].

Discuții și opinii.

Autorul Liviu P. Marcu în lucrarea „Istoria dreptului românesc” a remarcat, că o primă reglementare a procedurii penale au cunoscut Țările Române înainte de constituirea statelor medievale, și anume în cadrul obștii sătești ce dispunea de organe menite să judece și pricini penale, și civile. După formarea statului medieval, domnia, în tendința de centralizare a puterii, a dat în competența dregătorilor domnești teritoriali (pârcălabi, sudeți, căpitani de județ, bani de județ, ispravnici) pricinile penale, rezervându-și ei, marelui ban și marilor vornici judecarea infracțiunilor mai grave („vini mari”). Înlocuirea judecății obștești cu cea domnească s-a făcut treptat. Domnia a îngăduit, în continuare, exercitarea jurisdicției organelor obștilor sătești, limitându-i dreptul de a judeca pricini penale; hotărârile acestor organe au fost supuse apelului la domnie până în secolul al XVIII-lea [2, p.136].

În aceeași monografie *autorii au menționat*, că procedura penală medievală în Țările Române întrunea următoarele caracteristici:

a) normele juridice după care se desfășoară procesul penal, atât în cadrul obștii, cât și înaintea domnului erau nescrise, fiind stabilite prin obiceiuri;

b) nu se redactau acte scrise cu ocazia instrumentării procesului penal;

c) dregătorii judecau atât pricinile penale,

cât și pe cele civile, neexistând instanțe penale speciale;

d) un început de diferențiere se observă cu privire la executare, armașii aducând la îndeplinire hotărârile penale, iar apozii pe cele civile. De asemenea, cei condamnați în penal își exercitau pedepsele în ocnă, temniță, „grosuri”, pe când debitorii insolvabili erau ținuți numai la arest;

e) acuzația putea fi pornită de către partea vătămată sau din oficiu de către dregătorii competenți;

f) cercetarea se făcea de obicei de către judecătorul ce soluționa pricina;

g) mijloacele de probă folosite cu predicție erau martorii și jurătorii;

h) procedura de judecată se desfășura, de regulă, public.

În Transilvania, procesul penal putea fi pornit în cazuri grave și *din oficiu*; chemarea la judecată cuprindea elemente similare procesului civil, iar procedura accelerată a funcționat în ambele categorii de cauze. Probele în penal puteau fi scrise și orale; la acestea se adăugau jurătorii, ordaliile, mărturisirea inculpatului și tortura. Stăpânirea austriacă a introdus un sistem de drept și procedură penală mai detaliat, destinat să reprime nemulțumirea crescândă față de povara fiscalității excesive; fenomenul a fost similar celui din Moldova și Țara Românească când, sub domniile fanariote, în secolul al XVIII-lea, creșterea continuă a sarcinilor fiscale a dus la agravarea situației producătorilor direcți și la înăsprirea pedepselor.

Grațierea a fost practică încă de la începutul epocii medievale; dreptul de grațiere individuală aparținea șefului statului și unor faturi superioare celui care pronunțase sentința; *amnistia* a apărut numai spre sfârșitul perioadei medievale, formând un drept exclusiv al șefului statului. În Transilvania merită să fie menționate succesivele amnistii acordate de împărații austrieci dezertorilor care se întorceau la vetrele lor după ani de pribegie [2, p.137-138].

Autorul Gheorghe Cronț remarcă că, în

sistemul transilvănean, procesul judiciar se putea încheia uneori, atât în materia civilă, cât și în materia penală, printr-o *tranzacție* între părți, intervenită în cursul procesului, după începerea acestuia, dar înainte de pronunțarea sentinței: „Însă între timp oricare din părți ar voi, poate să se împace”, glăsuiește textul constituției din 4 august 1298, care reglementează un obicei mai vechi. Inițial, tranzacția a fost condiționată de permisiunea judecătorului (care pierdea partea din pedeapsa bănească pe care ar fi fost cazul s-o hotărăscă); ulterior, judecătorul nu a mai putut prohibi tranzacția, în schimb încasa cu această ocazie o sumă denumită *iudicium pacis*, al cărei quantum, până atunci variabil, a fost fixat în 1351 la maximum la 3 mărci; în 1435 a fost abolită și încasarea acestei sume, părțile fiind libere să se împace fără nicio condiție. Tranzacția se putea încheia fie în fața judecătorului, fie în fața unor *loca credibilia*; în cel de-al doilea caz, actul încheiat trebuia prezentat instanței. Executarea tranzacției era asigurată prin prevederea unor pedepse, de regulă amenzi, pentru cazul încălcării. Inițiativa tranzacției putea aparține și instanței. Efectuarea ei avea loc, de regulă, prin intermediul unor conciliatori. E de menționat, pentru Transilvania, ca tranzacție în penal cea încheiată la 25 iunie 1274 la Alba-Iulia, în fața voievodului Transilvaniei și din inițiativa acestuia, prin mijlocirea unor conciliatori, cu plata unui *iudicium pacis* de 25 de mărci [3, p.419].

Nici *principiul autorității lucrului judecat* nu-și face apariția în Principate decât la începutul secolului al XIX-lea. Hotărârile judecătorești pronunțate de un domnitor, chiar rămase definitive, puteau fi declarate fără valoare de domnitorul următor, procedând la o nouă judecată [3, p.417].

În mod similar opinează și *autorul Dan Top*, care susține că hotărârile pronunțate nu aveau puterea lucrului judecat. Nu exista apel, partea nemulțumită de hotărâre putea redeschide procesul la aceeași instanță sau la o instanță superioară, sfatul domnesc și domnul țării [1, p.130].

În epoca feudalismului dezvoltat „legea țării” a fost principalul izvor de drept, dar în paralel s-a aplicat și dreptul scris, în forma pravilelor bisericesti și laice sau a codificării unor obiceiuri juridice.

Obiceiul tradițional, format într-o perioadă istorică îndelungată, în procesul constituirii și consolidării relațiilor feudale, a fost până în secolul al XV-lea unicul izvor de drept.

În Transilvania, față de încercările nobilimii celor trei națiuni privilegiate de a impune noi reglementări, românii și-au apărat vechile obiceiuri juridice; mai mult, chiar au reușit să impună codificarea și publicarea lor, dându-le astfel o formă scrisă, așa cum a fost cazul Statutelor Țării Făgărașului.

Începând din secolul XV-lea, promovând o politică de centralizare tot mai accentuată a statului, domnitorii, cu sprijinul bisericii, au introdus legislația scrisă care oferea posibilitatea introducerii unor noi reglementări pe întregul cuprins al statului, în toate domeniile vieții sociale și economice.

Pravilele adoptate în epoca feudalismului dezvoltat au avut izvoare comune, ceea ce a contribuit la accentuarea caracterului unitar al dreptului nostru [4, p.126].

În concepția autorilor *Emil Cernea și Emil Molcuț*, instanțele de judecată erau laice și bisericesti.

Activitatea judiciară era marcată de confuzia atribuțiilor judecătorești și administrative și de inexistența specializării instanțelor, toate procesele, indiferent dacă erau civile sau penale, fiind soluționate de aceiași dregători.

În domeniul dreptului penal, acțiunea era intentată fie de către victimă, fie de către o altă persoană (părinte pentru copil, soț pentru soție). În anumite cazuri (hiclenie, calpuzanie) denunțarea era obligatorie.

Pravilele prevedeau ca mijloace de probă: înscrisurile, martorii, jurământul, expertizele. Judecătorul avea dreptul să aprecieze mărturiile în funcție de condiția socială a persoanelor.

Partea nemulțumită de soluția dată se

putea adresa unui judecător superior, cu toate că sistemul apelului nu se constituie încă.

Unele progrese s-au realizat în direcția recunoașterii prescripției acțiunii. Astfel, acțiunea pentru valorificarea creanțelor se prescria în 30 de ani. Și în dreptul procesului penal s-a introdus termene de prescriere a acțiunii (furt – 5 ani, rănire – 10 ani) [4, p.133-134].

Corespunzător organizării celor două state române existente în epoca regimului turco-fanariot, societatea românească s-a dezvoltat atât în cadrul ordinii juridice, întemeiată pe vechiul drept românesc cutumiar (nescris), cât și pe baza legislației scrise noi. Epoca acestor mari prefaceri legislative pregătea astfel trecerea, odată cu marele evenimente revoluționare din prima jumătate a secolului al XIX-lea, de la sistemul dreptului feudal român la sistemul dreptului român modern.

Legiuirile apărute în epoca regimului turco-fanariot sunt variate și îmbracă forma reformelor, pravilelor, codurilor, manualelor juridice etc. În acest cadru larg se regăsesc reformele lui Constantin Mavrocordat.

În literatura de specialitate majoritatea autorilor au remarcat faptul, că reforma judiciară a lui Constantin Mavrocordat a adus dreptului procedural din Țara Românească și Moldova schimbări importante [5, p.333; 6, p.92; 7, p.177].

Unele instituții din perioada anterioară dispar, cele mai multe se mențin și se ivesc altele noi. La cele care se mențin, este de observat că, alături de numeroase caracteristici ce continuă să existe, apar precizări, dezvoltări și inovații introduse prin hrisoave domnești, legi sau proiecte de legi. *Câteva mari hrisoave din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, proiectele de cod ale lui M. Fotino (1765, 1766, 1777), Pravilniceasca condică* întocmită în Țara Românească la porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti în 1775 și aplicată începând cu anul 1780; *Manualul lui Donici* (1814) ce s-a aplicat în Moldova până în 1833, *Codul Calimach (Codica țivilă a Moldovei din 1817)*, inspirat nu numai din legiuirile romano-bizantine și obiceiul pământului, ci și din Codul civil al lui Napoleon

din 1804 și din cel austriac din 1811, *Leguirea Caragea* întocmită și publicată în anul 1818, care deși se caracteriza printr-un puternic spirit conservator, adoptă în câteva domenii unele reglementări juridice din Codul lui Napoleon [2, p.167].

Dan Țop susține în lucrarea sa că, *Pravilniceasca condică* întocmită în Țara Românească la porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti în 1775 și aplicată începând cu anul 1780, este primul cod de sinteză pus în vigoare în Țara Românească. Denumirea de Pravilnicească condică este convențională, căci ea s-a numit în limba greacă „Sintagmation nonicon”, iar în traducere românească „Mica rânduială juridică”. De mici proporții, 40 de titluri și 220 de puncte sau articole, ea se referă în special la organizarea instanțelor și la procedura de judecată, texte alături de care întâlnim și reglementări de drept civil, la organizarea administrativă și la raporturile dintre boieri și țărani.

Pravilniceasca condică s-a aplicat până la adoptarea Codului Caragea în 1818, dar a fost abrogată abia în 1865, când a intrat în vigoare Codul civil român.

Leguirea Caragea a fost întocmită și publicată în anul 1818 din ordinul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea. Principalii autori ai codului au fost Antonie Hristopol și logofătul Nestor, stadiul final bucurându-se de aportul stolnicilor Constantin și Ioniță Băleanu. Este tot un cod general de 630 de paragrafe, peste care se juxtapuneau patru coduri specializate: civil, părțile 1-4 (despre obraze, lucruri tocmită); drept penal, partea a 5-a intitulată „vini”; procedură penală și civilă în partea a 6-a, intitulată „ale judecăților”.

Sub domnia lui Alexandru D. Ghica, în anul 1841 s-au alcătuit și s-au publicat două condici: una de procedură criminalicească și alta criminalicească, adică de drept penal. În anul 1851 s-a alcătuit Condica criminalicească cu procedura ei. Tot după modelul francez, în anul 1852 este promulgată și Condica penală obștească cu procedura ei, retipărită în 1861 și 1871, care a rămas în vigoare până în anul 1875.

Codul Calimach sau Condiția țivilă a Moldovei a fost elaborat de mai multe comisii de juriști formate în anul 1831 la inițiativa domnitorului Scarlat Calimach. Fiind o condiție civilă sau „polițienească”, aceasta constituie un adevărat cod de ramură.

O revizuire a Codului a avut loc în 1837 și ulterior în 1861, cu participarea lui Mihail Kogălniceanu, rămânând în vigoare până în anul 1865.

Sub domnia lui Mihai Șuțu, în anul 1820 s-a tipărit procedura penală, iar sub aceea a lui Ioniță Sandu Sturza, în 1826, *Criminaliceasca condiță*.

Condiția Criminală din Moldova a făcut distincție între faza instrucțiunii penale unde sesizarea infracțiunilor, cercetarea și strângerea de dovezi și anunțarea situației revenea zapciilor, și faza de judecată, unde judecătorul era obligat prin lege să cerceteze cauza, nemijlocit și în amănunt [1, p.147].

Autorul *Alexandru Herlea* în monografia sa remarcă că procedura penală în fața judecății avea loc între „prigonitoarele părți”, în temeiul jalbei sau al acțiunii jeluitorului pentru supunere la pedeapsă a pârâtului; prezentarea părților și martorilor se comunica prin porunca de înfățișare, iar hotărârile Curții apelative și ale Înaltei curți se puneau în executare de către domnitor în Țara Românească. După apelatie partea nemulțumită mai avea și calea recursului, numită nimicire, ea constând în desființarea unei hotărâri și trimiterea pricinii spre de iznoavă cercetare. Aveau dreptul de a face recurs: procurorul, osânditul și jeluitorul. Termenul de intentare a recursului era de trei zile. Motivele de recurs erau: instanță necompetentă, nerespectarea legii, instanța nu a pus în executare hotărârea, hotărârea dată în apel de un judecător care a judecat și în prima instanță, hotărârea a fost semnată de un judecător ce nu a fost prezent la toată cercetarea pricinii.

După ce hotărârea penală a rămas definitivă, se permitea revizuirea în cazurile în care: 1) existau două persoane condamnate pentru

aceeași crimă, fără ca hotărârile să fie conciliante; 2) au apărut probe noi, necunoscute în momentul hotărârii; 3) victima într-o infracțiune de omucidere se constată a fi în viață; 4) martorii pe baza cărora s-a dat hotărârea au fost ulterior condamnați pentru mărturie mincinoasă în procesul respectiv. Cererea de revizuire se adresa domnitorului care, pe baza raportului Departamentului dreptății, încuviințează re-judecarea; până la darea noii hotărâri, vechea hotărâre se suspendă.

Cercetarea de iznoavă era o reluare a judecății întrerupte din cauza lipsei de probe sau o revizuire a unei hotărâri definitive, când ulterior s-au descoperit fapte noi sau complici necunoscuți în timpul judecării inițiale, dacă între timp fapta penală nu s-a prescris [5, p.353].

Revoluția din 1821 s-a produs pe un fond de agitație și un context general, care avea la bază o adâncă stare de nemulțumire pricinuită de un regim social-politic detestat de întreaga societate, în ce privește Principatele Române, dar și într-un climat de nemulțumire ce dăinuia și în alte țări europene.

Important a fost și faptul că a apărut o personalitate capabilă de a conduce o acțiune revoluționară în Țara Românească, slugerul Tudor Vladimirescu [7, p.187].

De la 28 ianuarie până la 27 mai 1821 puterea politică a fost deținută de către Tudor Vladimirescu și armata revoluționară, constituită în Adunarea poporului. După ce armata de voluntari s-a stabilit la București, Tudor Vladimirescu a recunoscut Divanul boieresc ca organ al administrației țării, urmând ca acesta, prin aparatul de care dispunea, să-i aducă la îndeplinire dispozițiile. Recunoașterea Divanului avea, în concepția lui Tudor Vladimirescu, un caracter temporar, până la organizarea aparatului de stat pe baze noi. Într-adevăr, din actele adoptate de către mișcarea revoluționară rezultă că Tudor Vladimirescu intenționa să introducă un regim constituțional modern, întemeiat pe principii și instituții avansate [4, p.161].

În opinia lui *Dan Țop*, accelerarea procesului de descompunere a feudalismului și al

ascensiunii capitalismului a dus la accentuarea legii scrise față de obiceiurile tradiționale, consacându-se principiul legalității, prin impunerea respectării normelor de drept de toate persoanele, indiferent de poziția lor socială sau politică.

Încep să se întrevadă începuturile unui sistem de drept, bazat pe deosebirea tot mai netă între dreptul public și cel privat. Din punct de vedere al conținutului, dreptul acestei perioade se caracterizează prin identitatea sa în ambele țări române [1, p.155].

În mod similar opinează cercetătorii *Emil Cernea și Emil Molcuț*, care susțin că o caracteristică a dreptului acestei perioade constă în modernizarea formei sale prin elaborarea de noi coduri, care să vină în completarea celor anterioare și să contureze începuturile unui sistem de drept [4, p.171].

În materia procedurii penale aspecte noi privesc *acțiunea*, care nu mai trebuia susținută prin jurământ și era supravegheată de către procuror. De asemenea, se garanta inviolabilitatea persoanei prin introducerea mandatului de arestare și a obligației de a se proceda la cercetarea celui arestat în termen de 24 de ore de la aducere.

Realizată sub semnul ideilor revoluționare de la 1848, prin lupta poporului român, Unirea de la 1859 a deschis o nouă pagină a istoriei, prin formarea statului național modern.

Unirea Principatelor Române, realizată prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, a constituit prin ea însăși un act de curaj și de demnitate națională, dar pentru ca acest act să fie valorificat până la capăt au fost necesare eforturi uriașe de consolidare pe plan intern și internațional. Lupta pentru desăvârșirea Unirii a durat mai mulți ani, la capătul căroră, prin voința poporului condus de marele reformator care a fost Cuza, statul național român modern era de acum constituit [4, p.194].

Or, cea mai marcantă perioadă, în sensul dezvoltării legislației românești, este cea a domniei lui Alexandru Ioan Cuza. În acest sens este de arătat că reformele întreprinse de

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (după Unirea Principatelor Române din 1859) au condus la adoptarea, la 30 octombrie 1864, a Codului penal român, iar la 2 decembrie a aceluiași an, a Codului de procedură penală, ambele intrate în vigoare la 1 mai 1865. În anul 1873 a fost adoptat Codul justiției militare, care a suferit importante modificări în 1881, iar la 6 ianuarie 1884 a fost publicat Codul de justiție special pentru corpul marinei (Codul justiției marine).

Deopotrivă cu Codul penal și Codul de procedură penală, legislația penală românească beneficia de un șir de alte legi care serveau drept bază justiției penale în Vechiul Regat, printre care amintim (în ordine cronologică): Legea pentru formarea Curților cu Jurați din 16 iulie 1868; Legea poliției rurale din 25 decembrie 1868; Legea asupra regimului închisorilor din 1 februarie 1874 și regulamentele referitoare la această instituție (Regulamentul general pentru arestul preventiv din 14 mai 1874; Regulamentul general al casei centrale de corecție pentru minori din 14 mai 1874; Regulamentul general pentru penitenciarele centrale din 24 mai 1874; Legea jandarmeriei rurale din 1 septembrie 1893; Legea pentru organizarea poliției generale a Statului din 1 aprilie 1903; Regulamentul pentru organizarea serviciului polițienesc la orașe din 14 septembrie 1904; Legea pentru organizarea corpului jandarmeriei din 25 martie 1908; Legea privitoare la instrucțiunea și judecarea în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delictes ș.a.

Prin adoptarea acestor legi s-a constituit, în linii generale, un sistem de drept național (burghez), s-a creat cadrul juridic necesar pentru dezvoltarea celor mai moderne legislații în materie, introducându-se norme și instituții juridice dintre cele mai moderne, iar opera legislativă a lui Alexandru Ioan Cuza a plasat România în rândul țărilor cu cea mai înaintată legislație.

Dumitru V. Firoiu, în monografia sa concepe că *Codul de procedură penală (Codicele de procedură criminală)*, elaborat în timpul lui Alexandru Ioan Cuza, are ca izvor de inspirație,

în mare parte, *Code d'instruction criminelle al Franței (1808)*.

Două au fost modificările cele mai importante, suferite de acest Cod până la Primul Război Mondial. Prima a fost făcută printr-o *Lege din 15 martie 1902*, privitoare la libertatea individuală, care a conferit inculpatului, între altele, dreptul de a avea un apărător în cursul instrucției și de a comunica cu el; cea de-a doua modificare s-a realizat prin *Legea privitoare la instrucțiunea și judecarea în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delict (Micul parchet), din 13 aprilie 1913*. Legea s-a referit la instrucția și judecarea flagrantelor delict săvârșite în orașele reședință de județ, în gări, porturi și bâlciuri ce țineau de aceste orașe, „chiar atunci când acele gări, porturi și bâlciuri ar fi situate în afară de raza orașului”.

Elementul esențial al acestei modificări îl constituie competența pe care o primește Ministerul Public de a face instrucția și de a emite mandat de arestare, cu mențiunea că atunci când procurorul va găsi cu cale, va trimite pe cel interogat (prins în flagrant delict pentru un fapt pedepsit cu închisoare corecțională) de îndată, potrivit competenței, înaintea tribunalului sau a judecătoriei de ocol a orașului de reședință a tribunalului, spre a fi judecat chiar în aceeași zi [8, p.207-208].

Codul este compus din două mari părți: cartea I-a reglementează *descoperirea, urmărirea și instrucția infracțiunilor*, iar cartea a II-a *judecarea proceselor*.

Descoperirea infracțiunilor revenea ofițerilor de poliție judiciară. Ei strângeau probele referitoare la infracțiunile săvârșite și dacă socoteau că sunt întrunite elementele unei infracțiuni, înaintau dosarul procurorului, care se ocupa de procedura urmăririi infractorului. În anumite cazuri, pe care le găsea mai complicate, procurorul înainta cauza respectivă unui judecător de instrucție care proceda la o anchetă numită instrucție. După efectuarea urmăririi sau, după caz, a anchetei, procurorul putea sesiza instanța de judecată [4, p.208].

În mod similar își exprimă punctul de ve-

dere și alți autori: *Dan Țop, Emil Cernea, Emil Molcuț, Marian Cicerone Gavrilescu, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilescu, Ion Gheorghiu Brădeț, Elena Aramă, Mihai Tașcă*.

Ion Gheorghiu Brădeț opinează că procesul penal cuprindea două faze: *cea premergătoare judecării (descoperirea, urmărirea și instrucția) și cea a judecării*. În faza judecării, Codul din 1865 a introdus reguli moderne: publicitatea și contradictorialitatea dezbaterilor judiciare. În virtutea acestor reguli moderne instanța administra probele solicitate de părți, în scopul aflării adevărului judiciar [6, p.118].

Liviu P. Marcu consideră că fazele procesului penal erau *instrucția prealabilă* ce cuprindea primele cercetări, urmărirea și instrucția propriu-zisă, și *faza judecării*, împărțită în judecata în prima instanță și cea cu folosirea căilor de atac. Cu excepția instrucției propriu-zise, desfășurată sub influența principiilor *procedurii inchizitoriale*, toate celelalte faze ale procesului penal erau guvernate de principiile *procedurii acuzatoriale* [2, p.204-205].

Alexandru Herlea și Ion Gheorghiu Brădeț în monografiile sale susțin că una din instituțiile procesuale care a cunoscut modificări sub influența doctrinei juridice din acea vreme a fost *acțiunea penală*. În conformitate cu dispozițiile Codului de procedură penală din 1865, prin *acțiune* se înțelegea facultatea de a recurge la autoritatea judecătorească spre a obține recunoașterea unui drept violat și asigurarea restabilirii lui prin mijloace legale. În acest sens, s-a pornit de la realitatea conform căreia drepturile acordate sau recunoscute de lege pot fi uneori violate. În consecință, legiuitorul trebuia să instituie autorități judecătorești și să dea mijloacele pentru ca aceste violări să fie pedepsite. În fapt, exercițiul acțiunii se realiza prin chemarea în judecată a celui vinovat, prin susținerea procesului, prin declararea de apel etc., sediul materiei aflându-se, de asemenea, în procedura penală.

Legiuitorul timpului a făcut distincția între acțiunea publică și cea privată. Astfel, întrucât orice infracțiune produce o tulburare a

ordinii publice sau sociale, ea dădea naștere la o acțiune publică (penală) în fața instanței de judecată, chemată a constata faptul socialmente periculos și a aplica sancțiunea împotriva infractorului. Dar, în cele mai multe cazuri, orice infracțiune, pe lângă tulburarea socială, leza și interesele persoanei, victimă a faptului socialmente periculos. Pe lângă acțiunea publică, infracțiunea dădea naștere unei acțiuni private, care avea drept scop repararea prejudiciului cauzat. Dintr-un fapt civil dăunător nu izvora decât o singură acțiune, acțiunea de despăgubire, pe când cel penal dădea naștere întotdeauna la o acțiune publică (penală) și putea produce și o acțiune privată.

În sistemul procedurii penale române, acțiunea penală era încredințată unui corp de magistrați, cunoscut sub denumirea de *Ministerul Public*. Membrii acestui corp de magistrați erau liberi, în principiu, de a aprecia dacă este cazul de a pune sau nu în mișcare acțiunea publică.

Acțiunea publică se putea intenta ca urmare a unui *denunț* (aducerea la cunoștința Ministerului Public a oricărei încălcări a legii penale), *prin plângerea părții vătămate*, din *oficiu* și prin *ordinul scris* al superiorilor (procurorul general și ministrul justiției).

Acțiunea penală, odată pusă în mișcare de către Ministerul Public (prin investirea instanței competente) sau de către partea vătămată (prin acțiune directă), nu mai putea fi retrasă și nici nu se mai putea renunța la ea. Acțiunea penală (ca și cea civilă) se stinge prin hotărâre judecătorească (în ultimă instanță), într-unul din modurile prevăzute de lege (achitare, condamnare sau absolvire), împăcarea părților (în cazurile permise de lege) și prin prescripție (considerată drept mijlocul de a înlătura consecințele penale sau civile ale unei infracțiuni sau condamnări penale prin trecerea timpului prevăzut de lege).

Codul de procedură penală stabilea termenele de prescripție, după gravitatea infracțiunilor, cu sublinieri legate de momentul curgerii prescripției, al întreruperii prescripției și de efectele acestei întreruperi, precum și de

efectele prescripției. Legiuitorul a mai prevăzut cauzele speciale de stingere a acțiunii penale, cum ar fi amnistia și moartea inculpatului. În legătură cu acest ultim aspect, în doctrină s-au purtat discuții privind motivul stingerii acțiunii penale (imposibilitatea din partea celui decedat de a se mai apăra, sau faptul că pedeapsa, fiind personală, prin moartea inculpatului, nu se mai putea aplica). De asemenea, au fost prevăzute cauze speciale de stingere a acțiunii civile, cum ar fi tranzacțiunea și renunțarea sau desistarea [5, p.193-194; 6, p.131].

În mod similar opinează *Dumitru V. Firoiu*, care susține că Codul de procedură penală român a pornit de la principiul că orice infracțiune dă naștere la acțiune publică (acțiunea penală propriu-zisă), în înțelesul art.2 aceasta însemnând că avea „de obiect pedepsirea faptelor care vatămă ordinea socială” și poate produce o acțiune privată (acțiune civilă), care avea de obiect „repararea daunelor cauzate prin vreo infracțiune”.

În legătură cu titularul acestor acțiuni, acțiunea penală se exercita de funcționarii publici cărora legea le-a încredințat acest drept, iar acțiunea privată se putea urmări de cei care au suferit acele daune sau de reprezentanții lor (art.4).

Acțiunea publică se putea intenta, în condițiile bine stabilite de lege, fie în urma unei denunțări, fie în urma unei plângeri sau din propria inițiativă a funcționarului competent. Este de subliniat că plângerea nu putea fi opera decât a persoanei care direct sau indirect a suferit o vătămare în urma unei infracțiuni. Acțiunea publică (penală) se stingea prin moartea prevenitului, în timp ce acțiunea privată se putea exercita, în caz de moarte a prevenitului, și în contra reprezentațiilor săi.

Acțiunea penală lua sfârșit prin: *achitare*, când se recunoștea că fapta imputată nu avea ființă, sau că nu se putea face inculpatul răspunzător de ea; *absoluțiune*, când fapta imputată inculpatului nu cădea sub prevederile niciunui text de lege; *condamnare*, când și autorul, și ființa, și imputabilitatea legală a faptei

sunt constatate (art.10) [8, p.208-209].

Alexandru Herlea menționează că în Transilvania s-a aplicat, în domeniul procesului penal, mai întâi Codul de procedură penală austriac din 1853. Codul cuprins în Legea nr. XXXIII din 1896 a fost pus în aplicare în 1900, modificat de mai multe ori, în 1914 fiind elaborată Legea XIII, denumită „Novela procedurii penale”, care a rămas în vigoare până la terminarea Primului Război Mondial.

Spre deosebire de Codul de procedură penală din 1864, potrivit căruia acțiunea penală nu se putea revoca după punerea ei în mișcare, Codul din 1896 prevedea că acțiunea era revocabilă, bazându-se, în această materie, pe principiul oportunității, fără a o declara însă expres. Dacă procurorul își revoca acuzarea înainte de terminarea judecării, iar partea lezată nu o prelua în termenul prevăzut de lege, instanța nu mai putea judeca, trebuind să închidă procedura prin încheiere. Acuzarea publică era de ordine generală, iar cea privată era numai de excepție, și anume fie în cazurile limitativ enumerate de art.41, fie în cazurile când Ministerul Public nu ridică acuzarea sau se desista după ridicarea ei [5, p.193-199].

La fel și autorii *Liviu P. Marcu, Dumitru V. Firoiu* concep similar, că procesul penal în Transilvania s-a bazat pe *principiul acuzării*. „Instanțele judecătorești în cauze penale pot proceda numai în baza legii, dacă există acuzare”, acuzarea aparținând în principiu Ministerului Public. Când parchetul refuza să susțină acuzarea, lezatul avea dreptul să preia reprezentarea acuzării, devenind acuzator privat subsidiar, care nu era altul decât partea vătămată [2, p.205; 8, p.241-242].

În opinia cercetătorilor *Ion Gheorghiu-Brădeț, Marian Cicerone Gavrilescu, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilescu*, în vremea Domnului Alexandru Ioan Cuza și din dispoziția acestuia s-a format sistemul de drept modern aparținând statului unitar național România. Cerință ferească a mersului societății românești pe calea progresului omenirii, opera legislativă a lui Alexandru Ioan Cuza a plasat România în

spațiul statelor europene civilizate și a deschis cale liberă întemeierii orânduirii democratice în țara noastră. Supuse unor cercetări laborioase din partea marilor profesori de drept și oameni de știință români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX (1859-1918), codurile de legi apărute în vremea și din dispoziția domnitorului Alexandru Ioan Cuza, au cunoscut perfecționări demne de prestigiul și autoritatea școlii juridice românești întemeiate de savanți ca: Dem. Alexandresco, Matei Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Ioan Tanoviceanu, Vintilă Dongoroz ș.a. [6, p. 118; 7, p. 223]

În domeniul dreptului procesual penal, este de remarcat extinderea dispozițiilor Legii micului parchet din 1913 pe întreg teritoriu țării, prin dispozițiile legii din 1924 și prin circulara Ministerului Justiției din 1925 pentru extinderea pe teritoriul României a unor dispoziții de procedură penală referitoare la poliția judiciară, la atribuțiile ministerului public, la judecătorul de instrucție, la tribunalele corecționale ca instanțe de confirmare și infirmare a mandatelor de arestare.

În anul 1935 a fost adoptat un nou Cod de procedură penală, care a intrat în vigoare în 1937, preluând o serie de dispoziții din Codul penal de la 1864, ale Codului penal aplicat în Transilvania înainte de 1918 și inspirându-se din unele coduri străine, în special din cel de procedură penală italian din 1930. Codul a îmbrățișat sistemul procedural mixt, cercetarea, urmărirea și instrucția penală, aplicând principii ale sistemului inchizitorial, iar în faza de judecată sistemul acuzatorial [1, p.195].

Art.1 al Codului de procedură penală prevedea că „Orice infracțiune dă naștere la o acțiune penală și poate da loc totdeodată la o acțiune civilă”.

În art. 2 se stabilea că „Acțiunea penală are de obiect aplicarea pedepselor și a măsurilor de siguranță.

Acțiunea penală se exercită de Ministerul Public. El o pune în mișcare din oficiu, când nu este necesară o plângere sau o autorizare prealabilă.

În cazurile și condițiile prevăzute de lege, acțiunea penală mai poate fi pusă în mișcare și susținută de partea vătămată, de unele autorități, precum și de persoanele juridice autorizate în acest scop”.

Acțiunea publică odată pusă în mișcare de Ministerul Public, prin investirea instanței competente, sau de către partea vătămată prin acțiune directă, nu mai poate fi retrasă și nici nu se poate renunța la ea; ea nu poate lua sfârșit decât prin hotărâre judecătorească, într-unul din următoarele patru moduri prevăzute de lege, adică prin: **condamnare, achitare, încetarea urmăririi sau anularea urmăririi**.

Art.4 al Codului de procedură penală prevedea: „*Acțiunea penală ia sfârșit prin hotărârea instanței în fața căreia a fost dedusă, care poate pronunța condamnarea ori achitarea infractorului, încetarea ori anularea urmăririi penale*”.

I. Achitarea se pronunță:

1. Când se constată inexistența faptului imputat;
2. Când faptul nu a fost comis de cel învinuit;
3. Când faptul, deși imputabil, nu cade sub prevederile niciunui text de lege penală sau când unul din elementele infracțiunii lipsește;

4. Când există o cauză legală care înlătură responsabilitatea sau caracterul penal al faptului.

II. Încetarea urmăririi se pronunță când acțiunea penală este stinsă printr-o cauză legală.

III. Anularea urmăririi se pronunță când lipsește autorizarea sau plângerea prealabilă necesară, precum și în cazul când nulitatea este prevăzută de lege.

Vechiul Cod de procedură penală român prevedea numai 3 moduri pentru încetarea acțiunii penale: **achitarea, absolvirea și con-**

damnarea. Noul cod a suprimat „*absolvirea*” și a introdus alte două noi soluțiuni: încetarea urmăririi și anularea urmăririi.

Motivul acestei modificări, în ce privește absolvirea, e acela că această soluțiune, neavând o noțiune prea precisă în raport cu achitarea, instanțele judecătorești le confundau și în fapt pronunțau numai achitarea și niciodată absolvirea; iar în ceea ce privește celelalte două soluțiuni introduse, acest lucru s-a făcut pentru că de fapt ele existau în practică, așa că legea a consfințit soluțiunile indicate de jurisprudență [9, p.126-128].

Noțiunea de „urmărire penală” este proprie reglementării românești, fiind, se pare, o consecință a caracterului unitar al fazei procesuale respective și nu în ultimul rând a modalităților unice în care se realizează această activitate.

Însă urmărirea penală poate avea și o compunere complexă, exemplu fiind Codul de procedură penală din 1936, potrivit căruia urmărirea penală putea fi formată din prime cercetări sau instrucție ori din parcurgerea ambelor etape. Pe de altă parte între sensul actual și cel anterior există diferențe de conținut, dat fiind faptul că în terminologia codului din 1936 „urmărirea” echivala cu punerea în mișcare a acțiunii penale și îndeplinirea celorlalte activități procesuale legate de aceasta [10, p.9].

Concluzie. Istoria ne arată că toate societățile au fost, dintotdeauna și oriunde, dotate cu ordine juridică. Această ordine juridică este însă foarte diversă, în funcție de organizarea societăților, de epoci, de sisteme de gândire. Cercetarea istorică demonstrează că există un element comun tuturor acestor societăți, anume relații obligatorii de conduită și o organizare a raporturilor sociale.

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

1. Dan Țop. Istoria dreptului și statului românesc. Târgoviște: Editura Bibliotheca &

București: Editura Bibliotecii Pedagogice Naționale, 2005.

2. Liviu P. Marcu. Istoria dreptului românesc. București: Editura Lumina Lex, 1997.
3. Gheorghe Cronț. Istoria dreptului românesc. Vol. I. București: Editura Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, 1980.
4. Emil Cernea, Emil Molcuț. Istoria statului și dreptului românesc. București, 1994.
5. Alexandru Herlea. Istoria dreptului românesc". Vol. II. București: Editura Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, 1984.
6. Ion Gheorghiu Brădeț. Istoria dreptului românesc (de la origini până în 1945). Ediția II, Brașov, 1994.
7. Marian Cicerone Gavrilesco, Octavian Burcin, Anca Roxana Gavrilesco. Istoria statului și dreptului românesc. Iași, 2012.
8. Dumitru V. Firoiu. Istoria statului și dreptului românesc. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976.
9. Ioan Ionescu-Dolj. Curs de procedură penală română întocmit după principiile noului cod de procedură penală, Carol al II-lea din 1937, cuprinzând la fiecare capitol referințe asupra originii instituțiilor procedurale și principiilor adoptate. București: Editura SOCEC & Co., S.A., 1937.
10. Alexandru Pinte. Procedura începerii, efectuării și terminării urmăririi penale. București: Editura Lumina Lex, 2006.

DESPRE AUTORI**Valeriu CUȘNIR,**

*doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: cusnirvm@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-1338-5993*

Natalia SECRIERU,

*doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova,
avocat, Cabinetul avocatului „Secrieru Natalia”,
e-mail: secrierunatalia11@gmail.com*